

T. B. M. M.

Gizli Celse Zabıtları

12 Mayıs 1337 (1921)

Münderecat

	Sayfa
1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI	72
2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD	72
1. — <i>Hariciye Vekili Bekir Sami Beyin Fransızlara aktettiği itilafnameye dair müzakerat ve müşarünileyhin istifası.</i>	72:78

Cilt : 10

32 nci İnikat, 2 n Celse

OTUZ İKİNCİ İN'İKAT

12 Mayıs 1337 Perşembe

İkinci Celse

REİS : Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTİP : Ziya Hurşit Bey (Lâzistan)

REİS — Efendim celse küşat edildi.
Zaptı sabık hulâsası okunacaktır.

1. — ZAPTİ SABIK HULÂSASI

Otuzuncu İn'ikat

7 Mayıs 1337 Cumartesi

İkinci Celse

Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendinin ri-yasetlerinde içtima ederek; 1337 senesi bütçesi üze-rinde Heyeti Vekile Reisi ve Müdafaai Milliye Ve-kili Fevzi Paşa Hazretlerinin izahatı ve bütçe üze-

rinde vaki uzun müzakeratı müteakip celseye hitam verildi.

Reis
Hasan Fehmi

Kâtip
Kayseri
Âtîf

REİS — Zaptı sabık hulâsasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — *Hariciye Vekili Bekir Sami Beyin Fransızlar-la aktettiği itilâfnamenin bazı maddeleri üzerinde va-ki müzakerat ve mumaileyhin istifası.*

REİS — Söz Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (An-kara) — Muhterem efendiler; Meclisinizin millete kar-şı ifasını, icrasını taahhüd ettiği ahkâm ötedenberi ilân ettiğimiz, cümlemizce malum bir esasta münde-miştir. O esas: bir daha tekrar etmek isterim. Hu-dudu millimiz dahilinde memleketin tamamiyetini ve milletin istiklâli tammını temin etmek. Bizim millete karşı deruhde ettiğimiz vazife bunu temin edecektir. Binaenaleyh Meclisin ve Hükûmetin takip ettiği siya-set bu maksadı istihsale matuftur. Heyetimiz hedefe yürürken daima memleketin milletin kuvvetine istina-den yürümüştür. Binaenaleyh denilebilir ki bizim ta-kip ettiğimiz siyaset, haddizatında, müstakil bir siya-settir. Yalnız kendi maksadımızı istihsale matuf ve kendi kuvvetimize istinad etmiş bulunan bir siyaset-tir. Fakat bidayeti mücahedatımızdan bugüne kadar bu siyasiatımıza mütemayil ve muarız bir takım manzaralar karşısında kaldık.

Cümlenizce malumdur ki, Şark âlemi bizim bu si-yasetimize mütemayil ve bunun bir neticesi olmak

üzere de Ruslarla da bir takım ahidnameler yaptık. En son zamanda ve cümlenizce malum olduğu gibi bir de ittifakname yaptık. Binaenaleyh denilebilir ki siyasetimiz müstakil olmakla beraber, Şark siyasetine mütemayil bir siyasettir. Fakat buna mukabil Garbe karşı itilâf kapılarını seddetmiş değiliz. Esasatımızı temin etmek şartıyla Garbin göstereceği temayülâtı samimiyeye kemali ciddiyet ve kemali samimiyetle ha-zır ve âmade bulunuyoruz. Bu noktâi nazarımızı bir çok vesilelerle bütün dünyaya ilân etmiş bulunuyo-ruz. Fakat Şarka Garbe karşı ve bütün dünyaya karşı mevcudiyetimizi istihsal ettikten sonra, sureti umu-miyede Şarka ve Garbe mütemayil bir siyaset takip edildiğine dair zannediyorum ki şimdiden katî bir söz söylemek ne mümkün ve ne de caizdir. Efendiler, bu son günlere kadar Garbin bizim hakkımızdaki im-ha siyasetinden Sevr muahedesini ilân etmiş olduğu idam kararnamesi hükmünü icradan sarfınazar etmiş olacağına delâlet edecek bizce katî bir emare mev-cud değildir. Garbin bize samimî bir nazarla baktı-ğına henüz inanamamaktayız. Binaenaleyh Garble ciddî bir surette itilâf etmek gününün geldiğine kani değilim ve buna nazaran bugüne kadar takip ettiği-miz siyasette, devam etmeye bunu tebdil edebilecek esbabın (zuhuna kadar bu karar dairesinde hareket

etmeye) (1) yeniden karar vermiş bulunuyoruz. Bununla beraber Garbe karşı onların temayülâtını tezyid edecek teşebbüsattan da geri durmamak lüzumuna kani bulunuyoruz. Bu maruzatımla Meclisinizin kanaat ve siyaseti bu yolda olduğuna inanarak, itimad ederek aynı siyaseti takip etmekte olan (Hükümetimizin noktai nazarını) (2) ve kendi noktai nazarımlı, Meclis Riyasetinde bulunmak itibariyle, arz etmek (lüzumunu hissetmiş bulunuyorum.) (3)

Şimdi Londra'ya gitmiş olan heyeti murahhasamızın Londra'daki konferans neticesinden aldıkları mana ve Fransızlarla İtalyanlarla yapmış oldukları itilâfnameler nazarı dikkate alınırsa bu itilâfnameleri yapan rüfekamızla Heyeti Vekile arasında ihtilâfı içtihad tebarüz ediyor. Filhakika Fransızlarla yapılmış olan itilâfname muhteviyatı daha yapıldığı zaman telgrafla şifre ile bildirilmiş idi. Heyeti Âliyeniz reddetti ve Hükümet de bunun üzerine reddolunduğunu heyeti murahhasaya bildirmişti. Heyeti murahhasamızın buraya muvasalatından sonra şifahi bazı izahat ve malumat verdiler. Buna rağmen yine Heyeti Âliyenizin reddetmekteki esbabı kuvvetten düşürecek başka bir sebep görülmedi ve reddetmekte Heyeti Vekile de, Meclis de müttelik kaldı ve demin arzettiğim nıkkattan dolayı Umuru Hariciye Vekili Beyefendi ile Heyeti Vekile arasında ihtilâfı içtihad görüldü ve kendileri bu sebepten dolayı Umuru Hariciye Vekâletinden istifa buyurdular. Mamafih, kendilerinden yine vasi istifadeler temin edeceğinizden istifanamesini Makamı Riyasete takdim ediyorum. Şimdi okunacak. Netice olarak vukubulan teklifatı yine o zaman bütün takaza ediyor. Birer suretleri aldı. Bu suretle bittabi mütalâa buyurulmuştur. Bu teklifin bir nebzesi dahi Sevr muahedesini esas olarak bize kabul ettirmeye matuftur. Heyeti umumiyesiyle şayanı nazar dahi görülmekte. Heyeti Âliyenizin vereceği karar tabii kararı katî olur. Fransızlarla yapılmış olan itilâfnameye yeniden bir mukabil teklif hazırlandı. Anı Paşa Hazretleri şimdi Heyeti Âliyenize arzedecektir. İtalyanlarla yapılmış olan itilâfname metni dahi Fransızlar ile (yapılmak istenen itilâfnamedeki ahkâmı aynen) (1) ihtiva etmektedir. Bu cihet Heyeti Vekilece tasvip edilmiştir. Yalnız onun icrası badessulh olacağı için İtalyanlara hemen cevap vermeye lüzum görülmemiştir. Fakat Fransızlara hemen verilmek lâzım gelmiştir. Mahaza doğrudan doğruya bendenize ve gerekse Heyeti İcraiye Riyasetine ve Hariciye Vekâ-

tine müracaatları vardır. Onlar yapılmış olan itilâfnamelerin gayri kabili olduğunu, olacağını anlamışlar, onlar dahi bunların tebdilini kabul ettiklerini bize bildirmektedirler. Ümid ederim ki Heyeti Vekilenin yeni hazırladığı proje ile ... Efendim Hariciye Vekilimizin bu suretle istifa etmesi üzerine yeni Vekil intihabını rica edeceğim. Mesaili fevkalâdenin ehemmiyetine binaen doğrudan doğruya Heyeti Vekile Reisi Paşa Hazretleri tekâlif vesaireyi doğrudan doğruya kendi imzaları ile yapmaktadır. Yeni Vekilin intihabını rica edeceğim.

Bir şey daha rica edeceğim, Bekir Sami Beyefendiden Avrupa'da mühim istifadeler temin edileceğinden ve Heyeti Vekile Reisi Paşa Hazretleri ile de görüştük. Binaenaleyh kendilerine bir vazifei vataniye tevdi etmek mutasavverdir. Tasvip buyurulursa mezun addedilmesini arzedeceğim. Çok faydeli hizmetler ifa edeceğini ümit ediyorum. Malumu âlileri kendileri Londra'da, Paris'te, İtalya'da pek mühim işlere mazhar olmuşlardır. Binaenaleyh Avrupalılar itilâf devletleri bize temayül göstermektedirler. O temayüllerini tezyid etmek için Avrupaya gidecektir. (Hariciye Vekili Beyin istifanamesi okundu)

Heyeti Vekile Riyaseti Celilesine

Muhterem Reis Paşa Hazretleri,

Gerek aktetmiş olduğum itilâfnameler ve gerek siyaseti hariciyemizde Heyeti Vekile ile bendeleri arasında bâriz bir surette ihtilâfı içtihad hâsıl olmuştur. Şu şerait dahilinde bendelerinin Hariciye Vekâleti gibi siyaseti umumiyenin nâzımı olması icabeden bir makamda kalması câlibi mahazir olduğundan Vekâleti Hariciyeden istifanın kabul buyurulmasını talep ve rica eylerim efendim. 8 Mayıs 1337

Hariciye Vekili

Bekir Sami

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine takdim.

Heyeti Vekile Reisi

Fevzi

(Kabul, kabul sesleri)

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Reis Bey, izahat versin Fevzi Paşa Hazretleri.

FEVZİ PAŞA HAZRETLERİ (Heyeti Vekile Reisi) (Kozan) — Reis Paşa Hazretlerinin beyan buydukları üzere ... bizim için müstacel bir mahiyeti haiz olan Fransız itilâfnamesinin bir an evvel bir neticeye isali lâzım gelmiş, bunun için gerek Fransızlar tarafından gösterilen temayül ve gerekse o havalinin muhterem mebusları tarafından Heyeti Vekileye veril-

(1, 2, 3) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

miş olan bazı malumatın ilâvesiyle bir mukabil teklif hazırladık. Gerek bu mukabil teklif, gerek bu mukabil teklifi icabettiren esbabı siyasiye ve bu mukabil teklife olan bir mektup, nazarı dikkate aldığımız hususu, heyeti âliyenizin ötedenberi âleme ilân ettiği Misakı Millî, ahdı millî, istiklâlî millî meselelerine müsteniddir. Bundan maada evvelki mukavelede, Bekir Sami Beyin imza ettikleri mukavelede şimendifer hattı mevzuubahis idi. Bekir Sami Beyefendi de Heyeti Vekileyi tenvir ettikleri sırada bu hududun tahhîh olduğunu bildirdiler. (Kendileri de şimendifer hattının hudut olarak kabul edilemeyeceği) (1) lüzumunu beyan ettiler, ki bu lüzumu takdir ederek bir çok kazalar köyler arazisi ikiye ayrılacak istasyonların bir kısmı Fransızlar tarafında ve bir kısmı bizim tarafımızda; gâyet garib bir vaziyet hâsıl olacak. Biz kaza hududlarını daha ziyade bir şekil coğrafiyeye tespit ve teklif ettik.

İktisat hususatına gelince bu mevzudaki maruzatımız ise yine Bekir Sami Beyin tenviratından anlaşılacağına nazaran, Fransızların teklifi bilhassa sermaye meselesine matuftur ve biz de ecnebi sermayesinin memleketimize girmesine taraftarız. Fakat asıl sermayenin bizim memleketimize gelmesine taraftarız. Anların arzu ettikleri veçhile, bir takım nüfuz mıntakalarına hasr ve tahsis etmek istedikleri mıntakalar haricinde, kendilerinin arzularını temin edecek menabi ve bazı şerait gösteriyoruz. Bunu da mukaveleye koymuyoruz. Mukavelede böyle bir menafinin temin edilmesi istiklâlî mugayirdir. Şimdi bu vesai ki Ömer Lütfü Beyefendi Heyeti Âliyenize okuyacaktır.

(Ömer Lütfü Bey vesai ki okudu)

(Fevzi Paşa tarafından Mösyö Briyana yazılan mektup okundu)

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Bekir Sami Bey bu mukavelename hakkında izahat versin daha iyi.

BEKİR SAMİ BEY (Amasya) — Muhterem efendiler Londra konferansına milletin mukadderatı hakkında teatii efkâr etmek üzere, heyetinizin emrû itimadiyle, rüfekamla beraber, gittim. Millet ve memleket hesabına istihsal ettiğimiz fevaidi hakikiye azdır, çok değildir. Fakat zannediyorum ki, heyeti muhteremeniz temin ettiğimiz fevaidi değil, (arzuladığımız netayici tamamen istihsal edemediğimiz için itilâfna-

meyi tasvip buyurmadı. Londra konferansına kabul edilmemiz ihtimaline binaen) (1) bize heyeti siyasiye değil, bir propaganda heyeti sıfatıyla gitseniz dediniz ve biz bu şartla, böyle bir kayıt ile gittik. Her ne hal ise milletin azmi ve ordunun kahramanlığı Londra konferansının kapısını bize açtırdı ve girdik ve zannedirim ki heyeti murahasanız, matbuatla da ispat ederim ki, mağlub bir hükümetin heyeti olmak hürriyetinde görünmemiştir. Emin olunuz efendiler, bulunduğumuz her yerde heyeti murahasanız kendileriyle müsavî bir heyet olmak üzere kendisini göstermiştir. Muhterem efendiler; Ramazan içinde bir asabiyet tabiidir. Hepinizden rica ederim ki, itidali deminizi muhafaza ediniz. Söyleyeceğim pek azdır. Memlekete müteallik umurda asabiyet faide vermez, itidali dem elzemdir.

Efendiler istihsal ettiğimiz netayic pek azdır. Bunu evvelce teşrih ve arzettiğim için, netice nedir diye muhatab olmaklığım, zannedirim, doğru değildir. Bendeniz şunu yaptık diye kürsüye çıkmadım. Hiç bir şey yapmadığımızı söyleyerek söze başladım. İstihsal ettiğimiz pek azdır.

Evvelâ Hükümetimizin meşru olduğunu resmen dünyaya kabul ettirdik ve İstanbul Hükümetinin bir hükümeti merhume olduğunu gerek heyeti murahasaya ve gerek konferans heyetine kabul ettirdik. Şüphesiz bu benim şahsî muvaffakiyetim değildir ve bir şahıs temin edemez. Şahsın müstenid bulunduğu hükümet ve millet o gâyeyi temin eder. Yeni itilâf aktettim. Şimdi rüfekayı muhterememden Ömer Lütfü Bey Meclisi Âlinize kıraat buyurdular. Bunları ne için aktettim ve ne esbaba mebni imza ettim, rüfekamın iştirakiyle mi yaptım, yahud yapmadım? Efendiler rüfekayı muhteremem eğer yapmış olduğum itilâfnameler Meclisi Âlinizce ruyi kabul olsaydı rüfekayı muhteremeye hissei fahr ayırırdım. Fakat reddi âlinize maruz kalan sakim iki itilâfnamede rüfekamın hissesi yoktur. İki itilâfnamede rüfekamdan hiç birisinin haberi yoktur. Faideli gördüm, milletim hakkında şahsen mesuliyeti kabul ettim. Şahsen imza ettim.

Efendiler daha çok izahat vermek isterim. Ne için imza ettim, faideli midir, muzir midir? Münakaşaya çok zemin vardır. Halbuki bendeniz harp içinde bulunduğumuz böyle bir zamanda kendimi müdafaa etmeyi muzir addederim. İstifamı verdim. İtilâfname-

(1) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

(1) Parantez içindeki kelimeler tarafımdan eklendi. M. Ünver

leri reddettiniz, başka bir şey söyleyecek yoktur. Millet in selâmet ve saadetidir. Mucibi mesuliyet bir hal var ise İstiklâl Mahkemesine ve nereye isterseniz oraya gitmeye hazırım.

YASİN BEY (Gaziayıntab) — Efendim Heyeti Vekilenin şimdi okunan itilâfname hakkında bir kaç söz söyleyeceğim. Efendiler Gaziayıntab tarihin üstünde ayrı bir tarih olduğu için ancak size küçük aklımın kavrayabildiği kadar tarihçesinden bahsedeceğim.

Efendiler bu bir kahramanlık meselesi değildir. (Gürültüler) Müsaade etmezseniz celsei aleniye de söylerim.

BİR MEBUS — Mukabil teklif üzerine mevzuu müzakere edelim mukabil teklife hasredelim. Vaktimiz olursa ... Daha bugün bu haklara lâyük olduğumu heyeti muhteremeye biraz daha izah etmek isterim.

FEVZİ PAŞA (Heyeti Vekile Reisi) (Kozan) — Efendiler Heyeti Vekile Heyeti Âliyeniz tarafından red edilen bu projeyi bugün buraya berayı tasdik getirmiyor. Yalnız Heyeti Vekilenin anlamak istediği bu ihzar edilen projede Heyeti Vekile ile heyeti muhterem arasında tezaad teşkil edecek bir takım noktalar varsa dermehan buyuracağınız mütalâat ile halledeceğiz. (Muvafık muvafık sadaları) İlâvesi lâzım gelecek şey var ise onlara dair söz söyleyelim. Heyeti Vekile heyeti âliyenizin kanaatini anlayarak hemen bugün belki bu akşam işe başlasın.

SAFA BEY (Mersin) — Fransızlar ile heyeti muhterem arasında yapılan itilâfnameyi Hükümetimiz Meclisin âmal ve makasidini anlayarak reddetmiştir. Buna mukabil yeni bazı tekâlifte bulundular ... Yapmış olduğu mukabil teklif millî hudutlarını tamamiyle kurtaracak mahiyette değildir. Suriye'de yani Fransızlara terkedilen daha bir takım Türk toprakları kalmıştır. Onun için biz bu teklifi milletimizin katî teklifi olarak, katî şekli budur dersek şüphesiz kabul edemeyeceğiz. Çünkü biliyorsunuz biz saltanatımızın imparatorluğumuzun üçte ikisinden vazgeçtik ... Kısım bizim millî hududumuzdur. Bunun bir kısmını terkedemeyiz, dedik. Binaenaleyh bir buçuk seneden beri bu dava uğrunda varını yoğunu mahveden, bir çok mamur şehirlerini harabeye çeviren, bir çok genç çocuklarını yerlere seren bu millet toprağının bir kısmından vazgeçemez. Yalnız, eğer Hükümetimiz bu teklifi katî bir teklif şeklinde değil bugün için kazanılmış bir muzafferiyet şeklinde yapmak istiyorsa şüphesiz kendisine mezuniyet veririz. Yani Hükümetimizin mukabil teklifinin cenupta kalıp

Türklerle meskûn arazinin bilâhare bize intikali hakkı baki kalmak şartıyla Hükümet bu teklifi yapmalıdır. Kardeşlerimizi unutmayacağız. Bugün çekilmiş olan silâhlarımızla vakit fırsat buldukça alacağız.

TAHSİN BEY — Hükümetçe vaki olan teklif hakkında bir güne ifade de bulunamayacağım. Yalnız ... Doksan sene müddetle Fransız kumpanyasına devredilen şimendifer hattını pek haksız buluyorum. Malumu âliniz biz bu hattın inşasını beynelmilel kumpanyaya ihale etmiş idik. ... Tayin ettiğimiz hudud hasebiyle bizde kalan şimendifer hattının ve gerek ondan sonra takibe giden zavallı askerlerimizin bir taraftan harbettiği sırada, bir taraftan da oraya malzemeyi sevkettik ve orada istimâl ettik. Şimdi bu hattın Fransızlara devrini icab ettiren hakkın neden ibaret olduğunu anlamak isterim. Sonra malûmu âliniz bir şimendiferin imtiyazını almak, ona malik olmak için onu imar ve meydana getirmek lâzımdır. Halbuki bunu biz zavallı askerlerimizle turnaklarımızı dökerek meydana getirdik. Bir taraftan harb ettiğimiz halde bu tariki meydana getirdik. Şimdi Fransız kumpanyasına devrediyoruz. Sonra Ankara - Sivas hattı efendiler, bu hattı biz dört sene zarfında dört yüz bin nüfusu telef etmek şartıyla hattın ... Bunun tekmil keşfiyatı her şeyi bitmiştir. Millet bu hattı yapar, memleketimizi rumlaştıran bu hatlardır. Onların kuvvetidir. Hükümeti mecbur ederler. Ermenileri Rumları, Yunanlıları görürler memleketimiz de propagandanın telvisattan kurtulmaz. Halbuki biz ne için kanlarımızı döküyoruz? Bir istiklâle malik ve hakkı hayata malik olmak için döküyoruz. Biz istiklâle nail olalım. Memleketimize biz hâkim olalım. Bundan böyle ecnebilerin sokacakları bu emniyetli Rumları, Ermenileri memleketimizde istihdam edip de onların hakareti karşısında o şimendiferlerin verilmemesi tarafarıyım. Binaenaleyh bendeniz red tarafarıyım.

VEHBİ EFENDİ (Konya) — Efendim, insanlar iki kısımdır. Biri ipi koparıcı, vurup kırıcı; birisi de kapıp bağlayıcıdır. Bahusus sulh için iki millet arasına giren adamların ipi kırmaktansa bağlamak velev gâyet zaif olsun, onu koparıp gelmekten ise bağlayıp işi başarmak daha iyidir. Binaenaleyh Bekir Sami Bey bu hususta büyüklük etmiştir. Zira kırıp gelmedi. Meseleyi bağlar gibi yaptı. Bunun için Vükelaya da bir yol açtı. Elde bir sened bıraktı. Bundan dolayı büyüklük etmiştir. Teşekkür ederim kendi namına.

Efendiler, rica ederim, biz bütün dünyayı kılıcımla titrettik. Hepimiz ayağımızın altına aldıkta bize yalvarıyorlar. Burada dediği gibi Avrupaya murahhas

gönderirken acaba kabul edecekler mi diye titreyerek mi gönderdik? (Gürültüler) Rica ederim burada müzakere olundu, inkâr mı edeceğiz? Şu halde efendiler her millet kendi götürebileceği yükü biraz düşünmeli. Harbin idamesiyle hiç olmazsa gailenin birini bertaraf etmek götüreceği yükü yükletmek lâzımdır. Muhakemeyi iyi yürütmeli rica ederim. Bunun adı sulh ise bir ayak ileri varınız, yer veriniz, biri çekin, biri verin, iki alın yahud iki verin bir alın sulh bunun adıdır. Yoksa bütün dünyaya istediğimizi vereceksin diye dünyayı titretecek isek o başka. Doğrudur bu herkeste hakır ister Konya'yı, Antalya'yı İtalyanlara verin diyen yoktur. Lâhavle velâkuvvete. Şu halde Bekir Sami Beyin yapmış olduğu itilâfname Meclisçe kabul olunmadı. Bunun üzerine benim evvelce arzettiğim veçhile, Bekir Sami Beyin Hükûmetin muhaberesine bırakmış olduğu bir tarik üzerine Hükûmet mukabil bir teklifte bulunuyor. Bence Hükûmetin mukabil teklifine cevap neticesine kadar şu müzakereyi bitirmeli. Hükûmetin yapmış olduğu mukabil teklif fikrimce muvafıktır. O halde iyi düşünelim. (Gürültüler) Efendim rica ederim, Fransızlar o demiryolunu Almanlardan sulhen almıştır. Ne yapacaksın şimdi? Fransız işletecektir. Son sözüm Hükûmetin mukabil teklifi muvafıktır. Bekir Sami Beyin burada son sözüne iyi dikkat etmeli. Her mesuliyeti üzerime aldım, kendi şahsım namına imza ettim. Milletim namına menfaat gördüm, Meclis kabul eder veya etmez o başka dedi. Buna dikkat etmeli, hissiyatımızla uğraşmayalım.

REFİK ŞEVKET BEY (Saruhan) — Şimdi efendim mevzu müzakere mukabil teklif olup bunun satlerce üzerinde müzakere edildikten sonra bizim böyle alelacele münakaşa ... buyurdular ki Heyeti Vekile böyle düşündüler. Yoksa bu katî şekil değildir. Katî şekli geldiği zaman nazarı dikkate alınmak üzere teklif ediyorum ki, siz bu noktaya itiraz etmemiş idiniz. Bizim hakkı itirazımızı iskat edebilmek için, üzerine ibtina eden haritayı açıp yapılan mukabil teklifin teferruatına alelinfirad okunması lâzımdır. Bu nokta gayet mühimdir. Mukabil teklifatını kabul ederiz. Bütün dünyaya şüphesiz kılınç sallayacak değildir.

Sonra mukabil teklif Bekir Sami Beyin yaptığı itilâftan daha çok ehvendir. Eğer bendeniz Bekir Sami Beyin yaptığı itilâf üzerine olsaydı bir lâf söyleyecektim. Yalnız Bekir Sami Bey çetelerin vekili olduğu halde, çeteler tabirini kabul etmeyecek idi. Hepimiz çetelerin vekiliyiz. Buna Bekir Sami Bey itiraz etmeli idi.

Sonra ikincisi; bir nokta daha soruyorum. Mukabil teklifat acaba Heyeti Vekile tarafından telgrafla mı gidecek, yoksa bir heyet vasıtasıyla mı gidecek? Bekir Sami Bey salâhiyetim haricine çıktım, diyor. Bu mukabil teklifattır. İlk itilâf gibi değildir. Gönderilecek zat Bekir Sami Bey gibi bir zarureti vataniye diye verilen talimatta şahsî kanaati üzerine, talimat hilâfına çıkacak ise talimatname vermeye mahal yoktur. Sonra bendeniz kalırsa bu mukabil teklifat mevcudiyet gösterdiği halde aktedilen Sevr muahedesi hakkında bir fıkrayı haiz değildir. Meselâ Fransızlara karşı Sevr muahedesinin ... Bundan sonra bu kadar menafi temin ettik şöyle yaptık böyle yaptık. Bu itilâftan sonra Sevr muahedesi yoktur. Diye bir kayıd ilâve edersek bir faide olmaz mı? Acaba Fransızlar yarın bu mukabil teklifatımızı aynen kabul ettikten sonra bize diyemezler mi ki Sevr muahedesinde şu maddeler vardı. Bendeniz diyorum ki, efendim mukabil teklifi mademki verdik; üzerinde müzakere edilen ve Fransızlara Sevr muahedesi hakkındaki kararımızı katî surette anlatmak için bu ciheti tasdik ettirmeyi teklif edebiliriz.

Bendeniz hulâsa edeyim. Eğer bir heyet vasıtasıyla gidecekse o heyet talimatname haricine çıkmasın ve rica ederim o zat talimatnamenin fevkine de çıkmasın, sorsun. Ondan sonra Sevr muahedesinin kabul olunmadığına dair bir kayıd ilâve ettirsin. Sonra efendim bura, müzakeratta kabulü katî değil beyanı malûmat kabilinden kabul olunsun. Yoksa Heyeti Vekile bilâhare... Efendim ben size bunları söylemiştim diyerek itirazatımızı zabtetmiş olmayalım. Reis Paşa Hazretlerinin ...

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Ankara) — Beyefendinin sorduğu meseleyi izah edeyim. Bendeniz bu meselede Heyeti Vekile ile beraber müzakerede buldum. Şayanı itimad bir memuru mahsusla buradan doğrudan doğruya Adana'ya gönderilmiştir. Siz de memurunuzu gönderiniz. Fransızlar bunu aynen kabul ettikleri takdirde tasdik için bir memur talep edecekler. Şayed bunun üzerine tadilat yapmak lâzım gelirse aynen bildirecektir. Aynı bir heyeti murahhasa veya bir murahhas tarzında gitmeyecektir.

İkinci noktayı arz edeyim. Fransızlara bu itilâfname yapıldıktan sonra Sevr muahedesini kabul ettirmek tekrar uğraşacaklarını ve İngilizler müttehiden ve müttefikane Sevr muahedesi üzerinde uğraşmaktadırlar. Fransızlarla İtalyanlar bu itilâfnameleri yapmakla Sevr muahedesinin bahsettiği şeyden sarfı na-

zar etmiş değildirler. Bu Sevr muahedesi yerine kam olacak bir mesele değildir. Kendi tarafımızdan Sevr muahedesi kabul etmiyor ve bunun için diyoruz ki, yapacağımız sulhü katıye esas olmak üzere bu itilâf-nameyi yapıyoruz. Yarın kendileriyle sulhü katı muahedesine gelince, o bizim için onun şeraiti esasiyesi ... Matlubtur. Bunu yalnız ima etmek isteriz. Zira zannediyoruz ki Sevr muahedesinden vazgeçtik, bu itilâf-name kâfidir dedirtemeyiz veyahut Fransızlar böyle bir muvafakate mazhar olamayacaklarını bildikleri için, zannediyorum, ifade etmişlerdir. Sevr muahedesi meselesinde müttefiklerimizden ayrılamayız demişlerdir. Biz de üzerine varmıyoruz. Takip olunan noktai nazar hattın şimalindeki arazinin, manatığın Fransızların işgalinden kurtarmak ve buna mukabil bizzarur bir takım teşebbüsâtı siyasiyede bulunmak ve yine teşebbüsâtı iktisadiyede bulunmalarına yine de bizim menafiimiz ve kanunlarımız dairesinde müsaade...

MUSTAFA BEY (Karahisarî Şarkî) — İskenderun olsun bizde bıraksalar.

ABDULLAH EFENDİ (Isparta) — Hariciye Ve-kâletinde Muhtar Bey bulunuyor idi. Fransızlarla yapılan şey burada okundu. Burada red edildi. Hükümet mukabil teklifatta bulundu. Mukabil teklifatı Meclis kabul etti. Buna cevap geldi mi, geldi ise ne cevap alındı?

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Devamla) — Cevap vereyim. Meclisi Âliniz reddetti. Sureti burada aynen okundu. Heyeti Murahhasa reisi buyurdular ki, ben mesuliyeti üzerime alarak yaptığım musalahanamede nazarı itibara aldım, memleket ve millete faide tasavvur ettim, imza ettim itikadındadırlar. O gün bu şerait dahilinde muvafık görüp mesuliyeti üzerine aldılar. Bekir Sami Beyefendi ben reddolunduğuna dair talimatname aldım dememişlerdir.

DR. MAZHAR BEY (Aydın) — Yalnız mukabil teklif hakkında münakaşaya inhisar edeceğimi aldığım cihetle daha uzun söz söylemek herkes için lüzumsuz olduğu gibi, netice de lüzumsuzdur. Az çok bazı noktalarına temas ettikleri için, bir iki söz de bendeniz söylemeyi lâzım addettim.

Yalnız mukabil teklif hakkında şimdi yapılan müzakeredir. Meclisin herhangi şekilde vereceği karar yarınki ... Mahiyette olamayacaktır. Çünkü bu bir beyanı mütalâa ve hasbühâl kabilinden olsa gerektir. Onun için daha ziyade müâzkeresini Fransızlardan gelecek mukabil cevaba talik etmek lâzımdır. Fakat bunun müzakeresi hakkında pek fazla iştihak gös-

terircesine mütalâaları, bendeniz üzerinde bir tesir yapmaktan halî kalmamıştır. Fakat bu kılincı kınından çıkardığımız zaman herhalde şurada bir taliimizi aryalım diye kılincı sallamış değiliz. Siyasî ve askerî bir çok cihat nazarı dikkate alınması, Avrupada yapılacak iş üzerinde biraz daha düşündükten sonra, aman biraz fırsat buldukça daha müsait vaziyete girmek âsabımızın herhalde gevşemiş olduğunu gösterir. Bunu katiyen bu Mecliste söylemiş addetmiyorum. Mamafih samimî ve açık söylerlerse daha iyi olur. Hepimiz biliyoruz. Yalnız şunu da biliyoruz ki; sulh konferansına Türkiye'nin bütün ihtisasatı o merkezde idi ki, Londra'ya varır varmaz, kendileri konferansa davet etmezlerse zaten gitmezdi. Çünkü burada en büyük kazanç Türkiye Hükümetinin Ankara'da bulunan Hükümetini tasdik ettirmek oldu. Bizim için en evvel lâzım gelen şey bu idi. Ankara'daki Hükümeti tasdik ettirmek oldu. Binaenaleyh bu hareket bittabi şu veya bunun veya filân heyetin eseri himmetleri değildir. Bittabi kendilerinin de itiraf ettikleri gibi, vaziyet artık işi bu dereceye getirmiş ve kabul ettirmiştir. Binaenaleyh Fransızlarla yaptığımız bu itilâf-nameyi böyle alelacele kabul ettirmek için müessir olup olmadığını takdir edebilmek bu hususta uzun münakaşa açmak lâzım gelir. Bekir Sami Beyi acele bir itilâf-name imzaya sevkedecek kadar mühim bir mesele karşısında kalmadığına, daha bizim mukabil tekliflerimiz gitmeden Fransızların bir mektubu geldiğinden bahsolunuyor, ki şununla anlaşılıyor ki Fransızlarla yapılan itilâf-namede Vehbi Efendi biraderimiz gibi Bekir Sami Bey de aman mal buldum kaçırmayayım diyerek, hemen imza etmiş... Rica ederim bu mesele mühimdir. Rica ederim bu meselenin zannedirim izharı iyi bir şey değildir. Türkler artık harpten bezmişler, herhalde sulhe mütemâyildir fikrini tevliid edecek harekât doğru değildir. Vaziyet hariç için değildir. Biz kendi aramızda ne yapsak olur. Herhalde biz fevkalâde kavi ve azimkâr bir vaziyette bulunduğumuzu ihsas etmemiz şarttır. Oyun oynamayalım. Bunlar ihtisasat olabilir. Fakat kendi hücrenizden dışarıya ... Müsaade etmeyecek kadar düşünebilecek zevatın basiretkâr zevattan olmaları icap eder. Yoksa böyle itilâf-name aktederken dahi mal bulmuş mağribi gibi koşacak adamlarımız böyle mühim ve müstacel işler için tayin edilmemeli ve çok daha basiretkâr zevatı mühtereme tayin edilmelidir. Artık bu son tecrübe her şeyi pek ziyade meydana çıkarmıştır ve tamamen halletmiştir. Herkesin parmak basacağı bir hale gelmiştir. Bu kadar ervahı şüheda bize lanethan olur. Döktüğümüz kanlar heder değildir. Biz harbe

başladığımız zaman düşmanlarımızdan yüz kerre zayıf idik. ... mülahazasına bizi belki cümlesini üzerimize hücum edecekleri bu hesapları az çok katiyete yakın bir kararla yaptıktan sonra, harekâtı milliyeye geçmiş olan bu millet bugün bu vaziyeti iktisab ettikten, Yunan'a iyi darbeler vurduktan sonra her adımda âsarını gösterdiği zamanda sulh için bu kadar teşne olmak, oruçlu bir adamın saat on birdeki vaziyetine benzer. (Bazı müdahaleler) Beyler, beni hakkı kelâmımdan mennediyor. Sözümü geriye almıyorum, almayacağım. Allah daima muvaffakiyetler ihsan etsin. Arkadaşlar söyleyecek hiç bir sözüm yoktur. Rica ederim Mazhar Bey arkadaşımız. (Gürültüler) (Pattırdılar)

Yalnız Hükûmete teşekkür ederim ki, bizim memleketin madenlerini satmamış. Bekir Sami Beyefendi mesuliyeti deruhde ederek arkadaşlarını işe karıştırmayarak talimatname fevkine çıkmıştır.

HACI ŞÜKRÜ BEY (Diyarbakir) — Efendiler Hükûmet Reisi Paşa Hazretlerinin tanzim ettiği ve Ömer Lütfü Beyefendi tarafından okunan mukabil teklifler muvafıktır. Bu beyanları bence vatanperveranedir. Çünkü Bekir Sami Beyefendi gerek Fransızlarla ve gerek İtalyanlarla yaptığı sulhname tarihlerine dikkat edilecek olursa Yunanlıların taarruz edeceğini anlamış bunu yapmıştır. Eğer bu olmamış olsaydı Fransızların karşısında Adana cephesinden kuvvet sevk edilip te Karahisar'a getirilemezdi.

BESİM ATALAY BEY (Kütahya) — İnsanlar ne kadar yükselirse yükselsin bazı şeyler tefe'ül, bazılarının teşe'üm ederler. Müstemleke ihdas etmek isteyen Çin Hükûmetine müracaat eder; der ki, Şankayı doksan dokuz sene müddetle benim imtiyazıma bırak. Artık orada ilelibed kalmıştır. Âdetâ lisantı istimlakte umumî sırasına geçmiştir. Bizim bu şimendiferin 99 sene müddetle Fransızlara terkedilmesi zannederim ki doğru değildir. Bu tenkis edilmelidir.

ZEKÂÎ BEY (Adana) — Müsaade buyurunuz da cevap arzedeğim. Fransız mı olacak diye mevzuubahis olması mümkün değildir. Ayrıca yapılacak şeylerdir. Elverir ki maksat temin edilmiş olsun. Artık sonra o şirketin katiyen ecnebi istihdam etmemesi, o memleketin kanunlarına aid bir meseledir. Binaenaleyh Osmanlı kanunlarına tevfikân muamele görecek diyerek memurların terki tabiiyet edenler istihdam edecek denilir. Yoksa bunun itilâfnameye dercedilmesi lâzım gelseydi o zaman belki o itilâfname

belki bir kaç sahifeyi tecavüz etmesi lâzım gelirdi. Yani bendeniz itilâfnameyi müdafaa ettiğim için değil bendeniz evvelâ Şükrü Beye cevap vereceğim. Heyeti murahhasamız madenlerimizi satmamışlardır, dediler. Şahsıma aid cevap vereceğim. Heyeti murahhasa maden satmamıştır. Yapılan akortların hiç birisi memleketin bir cüzünden hiç bir serveti ecanibten birisine satmak için karar vermemişlerdir. Zatı âliniz bu akortun manasını anlamamışsınızdır, öyle zannediyorum. Nüfuzu iktisadî meselesi hakkında farkı anlamadığımıza zahibim. Bendeniz o itilâfta en ziyade mevzuubahis tehlikeyi mucib olan cihet bir mıntaka dahilinde Fransızlara, İtalyanlara menafii iktisadiye için bir hakkı rüchan verilmesidir. Bu bir hakkı rüchan, bir takım kuyud ile tahdid edilmiştir. O kuyud lâyıki ile Hükûmet tarafından tatbik edilecek olursa hiç bir şey değildir. Mamafih Hükûmetin, milletin izzeti nefsi ve menafii milliyesi noktaî nazarından muzirdir. Bendeniz bunlara muhalifim. Meclisçe inşaallah daha iyi şeraitte, inşaallah şimdi teklif edilen ... Sulh aktetmek neticesine vasıl olmak isterim. Yalnız demek isterim ki, bugün Hükûmetin teklif ettiği Kayseri - Ulukışla hattını Fransız grubuna devretmek, şeraiti mütesaviye halinde Fransızlar grubuna devretmek, itilâfın şeraiti olarak Sivas - Ankara hattını keza aynı şekilde devretmek evvelce yapılan itilâfın vazzettiği şeraite, Hükûmetin şeraidine nisbetle ... Çünkü itilâfnamede muzir olan cihet mıntaka olmazsa evvelki şerait daha ehvendir. Türk sermayesi (Gürültüler) Şu noktayı Hükûmetin nazarı dikkatine koyarak icab ederse münasibse tashih ettirmek istiyorum. Türk tebasıyla Hükûmetin bizzat yapacağı şeyler müstesnadır. Ondandır ecanibe karşı herhangi birisine verilecek imtiyazın, müsavî şerait teklif olunduğu takdirde, bir Fransız kumpanyası müsavî şeraite kalırsa Fransız kumpanyası tercih edilecektir. Tebai Osmaniyenin yapacağı istisna edilse daha muvafık olur. Fakat herhalde Meclisin şimdiden bu şeraiti kabul etmesi, belki yarın ... Vaziyeti tecdit etmesi demektir. Onun için zaten Meclise gelmemiştir. İnşaallah daha müsaid şeraite olur da Hükûmetin bu şekilde yapacağı ...

REİS — Hariciye Vekilinin memuriyeti müddetince mezun addedilmesini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Hacı Şükrü Beyin Ethem Bey meselesinden dolayı cürmü olmadığından hakkında tayini muameleye hacet olmadığı karargir oldu.